

Рк. Ц. 14
Л-36

Л. А. ЛЕВИТСЬКА

**СЕЛЯНСЬКИЙ
СТІННИЙ РОЗПИС
НА ПОДІЛЛІ**

КИЇВ — 1928

КОРОТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ

Шифр Р.Щ.14.Л36 інв. № 242 9494 +Автор Левитська П. А.Назва Селянський сімний
розпис на Поділлі.Місце, рік видання К., 1928.Кіл-ть стор. 29, [5] с.

-\\- окр. листів _____

-\\- ілюстрацій [6] арк. табл. іл.

-\\- карт _____

-\\- схем _____

Том _____

Конволют _____

Примітка:

с 1

Д. А. АЛЕКСАНДРОВ

СЕЛЯНСЬКИЙ

ОТЧИННИЙ РОЗПИС

НА ПОДІЛЛІ

СЕЛЯНСЬКИЙ РОЗПИС

[Faint, illegible handwritten text]

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БОЗПІС

А 454725

РрЦ/14
Л-36

Л. А. ЛЕВИТСЬКА

745:728.6]4461

~~ЦЕНТР. ГОСБИБЛИОТЕКА Т.С.С.Р.
68.150.~~

СЕЛЯНСЬКИЙ СТІННИЙ РОЗПИС НА ПОДІЛЛІ

(ЗІНЬКІВСЬКИЙ ТА СОЛОБКОВЕЦЬКИЙ Р.)

2429494
pc

~~Türkmenistan
DEVLET
Kitaphanesi
8069
Туркменская
ГОСУДАРСТВЕННАЯ
Библиотека~~

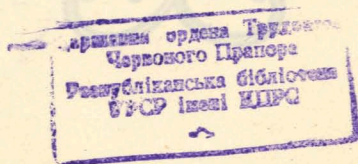
ВИД. КИЇВСЬКОГО КРАЄВОГО
СІЛЬ-ГОСП. МУЗЕЮ та П. П. П. ВИСТАВКИ
КИЇВ 1928 РОКУ.

к

Щ, 146.13 (рук)

[75]

Друкується згідно з постановою Планової Комісії
Київського Сіль-Госп. Музею та
П. П. П. Виставки від 15/III 1928 р.

Київський Округ, ч. 426 Зам. ч. 71—1000.
Друковано в майстернях Поліграфічного Факультету К. Х. І.

ПЕРЕДМОВА.

Київський Сільсько-Господарський Музей та П. П. П. Виставка випускаючи три невеликі роботи, як першу спробу опрацьовування серії матеріалів Кустарного Відділу, доручив художньо-технічне оформлення їх студентам Поліграфічного факультету Київського Художнього Інституту.

1. „Жерденівські ганчарі Лавренюки-Полив'яні“ робота Н. В. Гепнер за експонатами Куствідділу, що їх зібрав Зав. Куствідділом Ю. С. Олександрович підчас музейного відрядження року 1925, була зачитана в семінарі Проф. Д. М. Щербаківського при Н. Д. кафедрі мистецтвознавства у Києві.

Художньо-технічне оформлення її належить студентові Л. А. Козаровицькому.

2. „Селянський стінний розпис на Поділлі“—робота студентки К. Х. І. Л. А. Левицької за замальовками, що вона їх зробила підчас подорожів 1927-28 років за дорученням Куствідділу, також була зачитана в семінарі Д. М. Щербаківського при Н. Д. кафедрі мистецтвознавства у Києві.

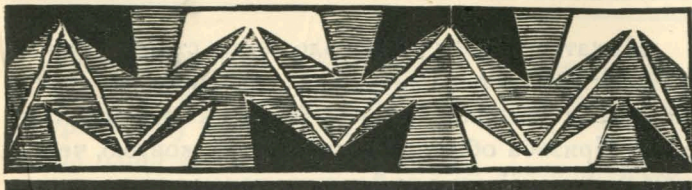
Збираючи стінні розписи Куствідділ мав на меті одержати матеріал з народного мистецтва, придатний для виробництва паперових шпалер.

Художньо-технічне оформлення належить студентові Ш. Г. Козачкову.

3. „Ганчарські кахлі Черніївщини“—IV етюд з циклу „Черніївське ганчарство“, співробітн. Музею Є. Ю. Спаської за експонатами Музею та даними двох муз. відряджень 1926-27 рр. на Черніївщину.

Художньо-технічне оформлення належить студентові І. А. Муляр-Крейнін.

Київ 1928 р.

Роботу зачитано в семінарі з народного мистецтва проф. Д. М. Щербаківського в Науково-Дослідчій Катедрі Мистецтвознавства.

Принцип монументальности в селянських розписах. Селянське настінне малярство на Поділлі дуже поширене. В Зіньківському районі, де й зібрані розписи, про які йде річ, є села, що в них кожна хата розписана. Йдучи селом, не знаєш, на чому спинитися, куди оком кинути: скрізь розписи стін вражають своєю сміливою загальною композицією, повним погодженням з архітектурою, своєю гармонією тонів.

Стінні розписи не є окремі прикраси. Вони мають монументальний характер, тоб-то вони звязані з архітектурою, виявляють і підкреслюють архітектурну конструкцію селянських будівель.

Розписані бувають не тільки хати, а й господарські будівлі: стодоли (клуні), хліви й льохи.

В розміщенні розписів на місцях стіни є певний тип.

На хаті знадвору розпис іде по-під стріху, як фриз, навкруги вікон та на віконницях „віночком“, по стінах на зразок „вазонів“, а також буває і на тилівій стіні хати. Призьба обов'язково маститься жовтою, червоною глиною, сірим, а то й чорним тоном з підведенням.

В середині хати розпис іде по-під стелю неширокою (20—30 см.) смугою, або досить широким (40—50 см.) „шпалером“, а часом поширюється й на цілу стіну, що доводилось зустрічати в невеликій хатині при хаті. Крім того, розписують піч та стіну, що відділяє хату од ванькіра, обрामовують вікна й двері, розписують сволок і навіть земляну долівку.

На господарських будівлях дуже ясно видно звязок розписів з загальною конструкцією архітектури.

Стовпи завжди підкреслені, виявлені білими сторчовими смугами, а в їх розділах вгорі, в трикутниках, помашено двома кольорами. Так наприклад, в малюнку табл. 2 (стодола)—стіни жовті, стовпи білі, а в розділах їх—червоне та чорне.

Водяний млин, якого бокова стіна дана в малюнку на табл. 3, є одно конструктивне ціле. З великим чуттям монументальности в площі розділів стіни вміщено здорові „вазони“, намальовані просто білим вапном великою щіткою: стовбури завширшки такі, як звичайна щітка.

Зустрічається часом бажання господині-малярки виправити хиби своєї старої покривленої хати: вирівняти й побільшити вікна, обводячи їх малюнками, „віночком“, або просто підведенням.

„Хоч стара хата й валиться, а от помальована, то все ніби веселіше“, казала молода дівчина, що чепурила хату перед весіллям.

На одній хаті довелось побачити „вазони“ намальовані просю вуглем.

Хата була вбога, покривлена й стара; з неї вийшла баба, теж крива й стара—авторка малюнку в композиції якого виявились риси певної архаїчності (мал. на стор. 10). В неї не найшлося для малювання навіть синьки, бо „воно грошей коштує“.

Розписи фризів, тилової стіни й господарських будівель робляться і з практичних міркувань: менше треба купувати вапна, а головне—не так часто потрібно мастити і „дряпатись що разу по під стріху“, як казала жінка-малярка. Фриз під захистом стріхи може стояти років 6—8 і його не треба що разу перемашувати під час загальної побілки хати. До того ж, на його розмальованому тлі непомітні плями та шпари.

Стеля в сінях, або сінешні стіни, що закурюються від кагли, теж мастяться й розписуються кружалами й капочками, а іноді й складнішими мотивами.

Так само й у хаті: розписується місце коло печи, де часто шурується стіна, за подушками над постіллю, або там, де діти злазять з печи.

Господарські будівлі фарбуються й розписуються з тою самою метою: хлівець для худоби, помашений і розписаний, хочби „похляпаний“ капочками, довго має чепурний вигляд.

Хлівець (табл. 2), помашений жовтою глиною, стовпи білі, коло них низки теж білих капочок; має два поверхи: один для свиней, верхній для курей. На чолі хлівця, нарівні з верхніми дверцятами, вміщено два декоративних малюнки. Деталь цього розпису подана на стор. 3. Цей мотив, досить складно скомпанований, свідчить про перетворені сторонні впливи.

На дверях старих будівель, старих церков та на старих скринях бувають ковані залізні завіси, що своїми контурами нагадують цей малюнок.

Таких розмальованих хлівчиків знаходимо без ліку. Всі вони дають приємне враження: той сірий, весь рябенький, „похляпаний“ капочками білими, жовтими, червоними; другий — руденький з білими стовпами, в розділах має чорне та червоне; третій — рожевого тону перепаленої глини, стовпи білі в розділах — сіре й чорне. В маленькому селі Сприсівці (Солобковецького району, за Зіньковом) немає розписів на хатах, але всі хліви помальовані — той гарно, а той — ще краще.

Особливості розписів даної місцевости. Села, де зібрано розписи для кустарного відділу С. Г. Музею, лежать в смузі лісів колишнього Ушицького повіту (Гута Морозівська, Морозів, Проскурівка, Людвиківка й Зіньків). Природні умови їх майже однакові: навколо них залягли великі ліси, ґрунт родючий, по ярах є багато різних глин та вапняного каміння, що з нього випалюють вапно в вапняках.

Будівельний матер'ял в одних селах—дерево й глина, по других—камінь (у Зінькові хати муровані). Села далеко від міста й залізниці. Селяни (хлібороби) їздять на ярмарки до містечок (Зіньків, Вінківці). У Зінькові селяни—ганчарі (У Зінькові та його частині Адамівці по-над 1000 ганчарів).

Тому й розписи Зінькова відмінні від інших: стильові особливості їхні—сухість, графічність, тонкі лінії малюнку, де панує певна симетрія. Все це обумовлено характером загальної професії Зіньківських селян—ганчарством, що ведеться там здавна. Майстрі ганчарі, розписуючи свої вироби, змалку привичають руку, техніка розписування в них вільна, удосконалена. На горшку, коли він ще стоїть на

станку, пишуть червоною глиною „опискою“ лінії, кривульки, зигзаги, капки; форми орнаменту чіткі, сухі й дуже правильно чергуються. В стінних розписах Зінькова, не дуже численних, зразу видно вправну ганчарську руку, та видно й сухість, графічність (мал. № 1530 за інв. Музею), що немало шкочить їхній декоративній вартості.

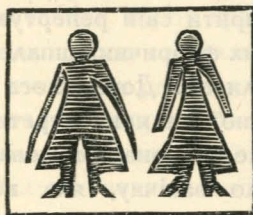
Мал. № 1530 — типова мурована ганчарська хата. Пілястри виступають завтовшки на 4-6 см., їх розділено на площі чорними лініями. Вгорі йде низка квадратиків, що теж виступають. Вони пофарбовані по черзі чорним і синім. Вікна жовті, обведені синім. Під хатою льох, на трикутному фронтоні його вписано зірку, вміщену в коло.

Фарби різкі, рідко саморобні, здебільша куповані тут же по містечкових крамничках (чистий ультрамарин, чиста нерозведена мумія, зелена ізумрудна та чорна холодного тону). Окремі композиції, як от вазони, часто засипані дрібницями, розроблені дуже детально й набувають самостійного значіння. Видно, що малярка намагалась розробляти окрему річ, а широкий монументальний плян цілого її не захоплює; тоді вона лише прикрашує, а не буде одно гармонійне ціле.

Зразок такого розпису хати подано на табл. 1. Малярка вмістила по стінах коло дверей два вазони, що ростуть із справжньої „вази“. Цій „вазі“ ганчарка віддала багато уваги: змалювала її великого розміру рисунком дуже точним, взагалі, „ваза“, як справжня.

Композиція всього вазону, що має загальну форму овалу, детально розроблена і має багато дрібниць. Навкруги вікон і дверей іде типовий віночок.

Взагалі, зінківські розписи більш графічні, в них панує лінія. Що ж до розписів по селах за Зінковом, то всі вони широко й соковито мальовничі, головне в них — декоративна пляма. Від зінківських вони відрізняються тим, що всі фризи малюються на кольоровому тлі, в кольоровій гамі немає нічого різкого всі фарби добре пасують одна до одної і утворюють певні тональності. Тло (фон) фризів зеленкувате, сіро-блакитне, сіро-фіолетове, або кольору перепаленої глини. Фарби на ньому стримані, не різкі, чергується тон гарячий з холодним. В усій даній місцевості будівлі розписують головним чином знадвору.

Майстрі. Авторки розписів по селах здебільша дівчата або молоді жінки, іноді баби й зовсім рідко хлопці.

Настінне малярство — мистецтво масове. В цій галузі народного мистецтва найменш помітна роля окремого творця, індивідуального майстра, хоч такі

й бувають на селі. Взагалі, ця творчість — масова. Кожна господиня сама собі розписує хату. Твори всіх малярок села різноманітні змістом і майже не буває зовсім однакових, проте всі вони підлягають тому спільному характеру розпису, що є властивий для даного села. Стінні розписи взагалі — це твори всього жіноцтва села в масі.

Серед усіх малярок на селі буває 2—3 видатних художниці, твори яких свідчать про певний хист та малярську вмілість. Вони впливають до де-якої міри на малярські традиції села, їх іноді запрошують на гастролі до другої околиці, це свідомі майстри з удосконаленою технікою. Такі малярки зажили собі певної слави, їхні твори стають зразковими на селі, їх скрізь вихваляють і через те вони намагаються малювати „ще краще“.

Бажаючи поширити свій репертуар, вони звертаються до паперових фабричних шпалерів і піддаються їх шкідливим впливам. Доводилось бачити спробу, такої кваліфікованої малярки перетворити малюнок фабричного шпалеру: вона змалювала відтіль жакливе дерево коло запічку, яке композиційно не вмістилось на певній частині стіни, залишило багато порожнього місця і взагалі вліпилось на стіну зовсім не до речі.

Малярка абсолютно не подолала цього малюнку з його тінями, об'ємом та інш. Видно стало, що малюнок фабричного шпалера їй зовсім чужий і далекий, але було бажання змалювати щось дивне,

щоб іще більше піднести свою славу, і от їй спало на думку перетворити шпалер. Такі знамениті малярки, маючи справді певний хист, все ж часто повторюються в своїх малюнках.

Відому Зіньківську малярку Марійку Вараницю (по вулишньому Підручна) родом із ганчарської сім'ї, завжди можна впізнати в її творах по тих хатах, куди її запрошували малювати. Вона повторює з невеликими одмінами свої „вазони“ (табл. 1).

В Зінькові відомі малярки походять з Адамівки, з ганчарських родин. Їх запрошують на гастролі до далеких околиць і не тільки до родичів, як це буває звичайно. Вони розписують перед весіллям, на свята або нову, що їй поставлену хату.

За це їм щось дарують. За розпис однієї зіньківської хати (вазони, піддашша, фриз) дівчина-малярка одержала велику торбу грушок.

Серед загальної маси селянських художніх творів трапляється знаходити речі великої простоти й високої художньої вартости, зроблені цілком інтуїтивно. До того ж, де-які з них дуже архаїчні. Авторки таких малюнків — здебільша неписьменні жінки й дівчата, творчість їх майже не зазнала на собі ніяких впливів.

Звичайний тип дівочого малювання—це „празникова“ хата, щедро розписана „вазонами“ по стінах, „віночками“ коло вікон і обов'язково підведена. (Малюнки у вітр. Київського С. Г. Музею).

Старі господині, пораючись коло господарства, часто гримають на молодих жінок та дівчат, щоб

не гаїли часу на малювання. Надто ж суворо дістається невісткам. („До чого те малювання, от робота стоїть, треба худобі дати їсти, а їй малювання в голові“). Проте, вихопивши хвилину, молоді малярки все ж таки біжать до початого малюнку й похапцем малюють, ховаючись за тиловою стіною хати. Там, за очима, вони більше дають собі волі, тому й розписи тилової стіни часто кращі за розписи причілку й чола хати—значно сміливіші, ширші й вільніші.

Техніка. Грунт стіни—вапно—обмежує малярський матер'ял. З фарб вживаються всякі глинки, земляні фарби: жовта глина, перепалена жовта глина, що дає теракотово-рожевий тон, червона глина „описка“, чорна земля, зеленкувата земля „глей“, що копається біля річки й має тон фарби tegge verte.

З саморобних фарб вживають сажу, зеленку (з лопухів, з листя помідорів), жовту (тону гумі-гут) з цибулі.

З купованих фарб найбільш улюблена — синька (дешевий ультрамарин). Без неї при хаті не обходиться жодна господиня. Синькою рисуються композиції, як от вазони, а вже потім розцвічуються іншими тонами, що з них жовтий, як доповнюючий до синього, вживається найчастіш. Малярки вихваляють синій колір ще й за те, що „все злиняє, зеленка злиняє, а от синє—не зблякує“.

Купована зеленка, тону ізумрудної зеленої, вживається лише в хаті, бо знадвору швидко линеє від сонця, залишаючи замість себе брудні рудуваті плями.

Там, де немає червоної глини, колір якої залежить од $\frac{1}{2}$ домішки заліза, купують фарбу мумію. Вона має по де-яких селах приемну й несподівану

назву— „Марійка“ (філологія: мумія, мунія, манійка, Марійка). Нею мастять наличники вікон та, домішуючи до звичайної глини, роблять підведення.

Досить близький тон, але значно тончий і ніжніший, дає перепалена в печі жовта глина. Тоді вона набуває рожево-рудуватого тону. Нею підводяться призьби, обмащуються хліви й льохи. Як тло для фриза, вона вживається зовсім рідко.

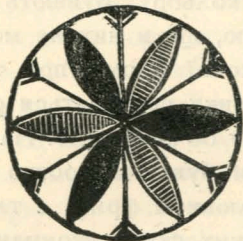
Анілінових фарб майже не вживають. Вапно— $\text{Ca}(\text{OH})_2$, що ним маститься стіна, переїдає хемічні фарби, де-які з них, як от синя (тону берлінської блакиті) зникає на вапні зовсім через дуже короткий час. Та й анілінові фарби дорожчі від земляних. В середині хати їх іноді вживають, і це зараз видно: така анілінова фарба „вилазить“ з тону, бо сильніша за інших.

Замість клеючих річовин, додається яйце, крохмаль, або молоко. Додавання яйця сприяє тому, що фарби набувають яскравости, не жухнуть, а також міцніють і не облазять від дощу. Розведені на молоці фарби входять в ґрунт стіни й стають тривкіші.

Приладдя до малярства дуже просте, фарби розводяться в черепочках. Пишуть часом просто пальцем (капочки), невеликою пружкою щіточкою з двох перів курки, щіточкою із щітини, або й звичайною щіткою, коли малюють мазками великі квітки („павонія“), тоді щітку ніби витирають об стіну, іноді ж щіточкою вдаряють сторч до стіни й квітка вималюється не мазками або лініями, а плямами.

Грубенька й тверда щіточка з щітини дає купки маленьких крапочок.

Весь малюнок виконується швидко. Подекуди вживаються й трафарети, вирізані з товстого паперу. Це здебільша зірки, які потім з'єднуються якими небудь гілочками. Кола, в які бувають вміщені зірки, роблять ножицями, розставляючи їх як циркуль.

Розпис. Орнамент. Малярка, беручись до роботи, вже наперед уявляє загальний вигляд майбутнього розпису. („Тут треба оттак собі здумати все та й зробити“). Вона вирішує, де будуть розписи на певних місцях стіни, наприклад: фриз під стріхою, „вазони“ межи вікнами, які будуть кольори, чим помастити призьбу. Малярка розбиває ту площу, де буде малюнок, додержуючись принципу ритму, і потім заповнює площини, урівноважуючи побудування.

В розписах, як і взагалі в усіх творах народного мистецтва є певний ритм.

Сама площа, де буде малюнок, ділиться ритмічно на менші площини. Ритмована лінія розбиває (напр. фриз) на окремі площини, орнаментальні ж мотиви

чергуються іноді вільно, без симетрії, але з певним урівноваженням. Наприклад, квітки, що ростуть від одної хвилястої лінії, не завжди однаково повторюються: вони можуть бути й не однакові формою, але відповідають одна одній завбільшки й кольорами. Є ритм і в тонах: темна квітка урівноважується з другою темною, ясна—з ясною, хоч би вона була й не того самого кольору. Бувають фризи й хатні розписи під стелею, що в них не можна побачити, а ні жодної однакової форми, про те там є певна рівновага і в малюнку чувається ритм.

Орнамент фризу об'єднує тло. На Поділлі фризи на хаті рідко коли бувають просто на білій стіні. Звичайно—під малюнком фриза є тло, фон.

Тональності таких фонів стримані, різноманітні: сіро-блакитні, блакитні, сірі, зеленкуваті, сіро-фіолетові, тону перепаленої глини, іноді—оксамітово-чорні. Розчин робиться з фарби-глинки, або з синьки-ультрамарину з домішкою вапна.

Сіре тло буває безмежно різноманітне—од ясно-сірого до чорно-сірого, од більш і менш теплого до холодного тону. Домішка попелу дає тепліший тон, домішка товченого вугілля—холодний. Зелене тло для фризів у розписах зовнішніх не вживається (крім глиняного глеевого), бо зелені фарби, куповані й саморобні, швидко вицвітають од сонця. В середині ж хати таке зелене тло—улюблене в композиціях шпалерів. До зеленої фарби (тону ізумрудної) додається трохи синьки й вапна, тоді вона набуває

прекрасного тону, того самого кольору, що в ньому так часто кохаються майстрі полив'яних мисок, хоч фарба для поливи виробляється з зовсім інших матер'ялів. Зелений колір дуже люблять на Україні взагалі.

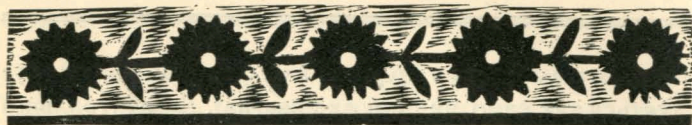
Оксамітово—чорне тло фризу сміливо контрастує з білими стінами і вживається дуже охоче й у середині хати в офарбуванні сволока, карнизів печи, підведенні. Цей тон так гарно пасує до зеленого, або до жовтого (глинка), сполучення чорного з білим вражає своїм суворим, надзвичайно красивим характером (стр. 7). Де-які хати так і залишаються з фризом лише пофарбованим, без орнаменту, але сполучення тонів фризу, призьби й віконниць утворює певну гармонію. Тилова стіна хати рідко залишається біла. Для економії вапна її замащують хоч не всю жовтою глиною, перепаленою глиною, або сірим кольором, і на цьому тлі бувають розкидані капочки, або вся площа стіни розділяється на окремі площини білими сторчовими смугами, між якими по черзі лягають сірий та рожево-рудий тони (мал. у вітр. Музею). Коли тилу стіну видно з вулиці, її розписують ще краще.

Що до композиції окремих побудовань, то треба відзначити її ясність. Зразу видно спочатку конструкцію орнаментального мотиву, потім додавання складових частин, які не заважають одна одній, не накривають одна одну і дуже рідко перехрещуються. Малюючи наприклад „вазон“, селянка проводить спочатку його стебло, потім додає бокові віти, завиває

їх, нахилиє, тоді вимальовує квіти й листочки. Загална форма вазону, або іншого окремого мотиву завжди відповідає до того місця стіни, де вона вміщена. Так вазони зінківської хати (до речі, це не ганчарська хата), вміщені на пілястрах стін, займають площу квадрату (мал. у вітр. Музею).

Вміщені в вузьке місце межі вікнами, вазони мають вигляд довгенького деревця. На широкому полі стіни вазони стають овальні, або просто ширші (мал. таб. 5) на тиловій стіні, де немає вікон, такі вазони пишно й вільно розрастаються й бувають дуже хороші. На чолі й причілку хати вазони іноді бувають теж дуже великі—на 100 см. Хата з такими вазонами стає зовсім незвичайна, „празникова“.

Трактовка виображення не є натуралістична. Всі вражіння з оточення малярка змінює на свій лад, додає своїх форм, підкреслюючи характерні риси речі і часом навіть прибільшує їх (мал. на табл. 4 виображено виноград. Великі вила—це вусики його). Реальність речі, наприклад рослини, передається умовно, не натуралістично. Всяку річ з оточення малярка уявляє конкретно, як певну декоративну форму. Трактуючи її, малярка відходить від реальності, часом же дає тільки схему рослини, а то й просто абстракцію. Але мотив для художнього твору дала їй справжня жива рослина. Рослинний орнамент переважає в стінних розписах Зінківського та Солобковецького району. Тваринного орнаменту в цій місцевості не траплялось знаходити.

Типи орнаменту. С м у ж к и (на фризі, на сволюку і т. и). Така смужка ритмічно розбивається ламаною або хвилястою лінією (кривулькою) між кутами якої, більш або менш розложистими, вміщаються квітки, листя, виноград, або інші елементи, кружала з капочок, то що. Взагалі композиційних відмін цього типу є безліч.

Табл. 4 мал. 1. „Виноград“—тло сіре, основна лінія біла, намальована пальцем. Тони: блакитне й червоне.

Табл. 4 мал. 2. „Хміль“—тло зелене, основна лінія брунатна, тони—перепалена глина й синє.

Мал. на стор. 17. „Сосонка“—тло сіро-блакитне, чергуються тони: чорне, червона та жовта глина.

Иноді на смузі чергуються окремі елементи, без цетральної лінії, як от рядок свастик із знаком сонця, кружала з хрестиками, рядок кружал з промінням (таб. 4 мал. 5). Часом на фризі стоять рядочком вазони або рослини. Таб. 4 мал. 4—фриз на блакитному тлі, на ньому стоїть рядок вазонів, що ростуть з чорного вазончика. Намальовано чорним, синім та перепаленою глиною. Внизу є підведення—чорна смуга. Такі підведення на фризі мають конструктивне значіння. Вони урівноважують малюнок. На фризі бувають також квітки, що лежать (табл. 4 мал. 6).

Віночок навкруги вікон. (табл. VI) бу-
дується так само, як і смужка взагалі. До центральної
ритмованої лінії приєднуються квітки, листя, то що.
Він буває навкруги вікна просто на білій стіні, а час-
тише на віконниці на якому-небудь кольоровому тлі.
Сама віконниця маститься яким-небудь кольором,
здебільша синім, на ній вимальовуються різні еле-
менти, як от свастика, кружала, бублики то що.

Шпалери в хаті мають пофарбоване тло, зеле-
не, ясно-сіре, блакитне, теракотово-рожеве. Розді-
ляються ритмічно на маленькі площини, в яких роз-
міщуються зірки, квітки то що. Завширшки бувають
40—50 ст., а іноді поширюються й на цілу стіну.
Тоді вся площина стіни вкривається лініями, які йдуть
вільно, по всій площі стіни, а від них завертають на
всі боки всякі квітки та листя.

Шпалер на табл. V мал. 1—ясно-сіре тло, тони:
білий, синій, сіро-зелений та трохи охри.

На табл. IV мал. 2—шпалер на рожево-теракото-
вому тлі, стебла зеленкуваті, квітки білі й брунатні.

Окремі мотиви—„вазони“, „квітки“, „зірки“
то що, розміщуються по стінах хати, на фронтоні
льоху, в розділах тилової стіни. Про будову вазонів
уже говорилося. Ростуть „вазони“ з якого-небудь
закінчення або горнятка. Ці горнятка бувають різно-
манітних форм—часом це просто перехрещені лінії,
іноді трикутники, ромби, квадрати, кружечки, а то й
мисочки, горнятка, вазончики, кварточки з вушками.
Вони бувають розписані кривульками й капочками.

Окремі композиції, що не мають закінчення, не ростуть з горнятка, називаються просто „квіткою“ (мал. стр. 8). Вони вміщуються здебільша в якусь невеличку, обмежену площину стіни, як от на фронтон льоху.

В цих типах орнаменту є елементи: смуги, підведення, капочки, (мал. на тіловій стіні у вітр. Музею) зигзаги, ламана лінія, між кутами якої розміщуються всякі інші елементи, напр. сосонка (мал. на стр. 15), що свідчить собою про перехід геометричного орнаменту до рослинного. З інших елементів зустрічаються клинці, свастика (має назву „баранець“, „вертун“, „павук“, „квітка“). Цей елемент дуже поширений. Символістичне значіння його (знак добування вогню) вже забуте, але поміщається він за традицією на почесних місцях стіни,— на фризі, на піддашші, коло вікон, на сволоку. Іноді все піддашшя буває замальоване свастикою на якому-небудь кольоровому тлі. На мал. № 1542 (Музей) бачимо свастику різних форм. Вона часто чергується із знаком сонця, а іноді вживається, щоб доповнити іншу композицію. На малюнку (стр. 11). виображено ялинки, пусті місця між їх вітами заповнює свастика. Тут її форма складна, вона переходить у квітку.

Квітки—дуже поширений елемент. З квіток взагалі відзначається „павонія“, „кампостеля“ - гайстри, „барвінок“—хрещаті квітки, виноград. Певних назв до тих чи інших елементів орнаменту не знаходимо. Взагалі розписи називаються „квітки“, „мальовання“. Інші назви вживаються не однаково.

Впливи. Народне мистецтво має в собі низку послідовних нашарувань, що накладались одно на одне сторіччями, перероблювались поколіннями. Ці нашарування відкладались од зносин з містом, виникали через запозичення від вищих соціальних верств, входили через вплив чужоземців або приходили разом з новими культурними, побутовими й господарчими формами. Художня творчість входила, як складовий органічний елемент, в утворення селянського побуту. Народне мистецтво—невід'ємна частина побуту. Воно спирається на життєві потреби і це його зміцнює. Зберігаючи в собі стародавні традиції, народне мистецтво завжди переймає й перероблює багато різних впливів.

Впливи сусідів. В кожному селі є своє компонування мотивів, своя властива кольорова гама. Так розписи Зінькова різко відрізняються від настінного малярства Людвиківки або Гути. Але можна знайти й запозичення з інших місцевостей. Жінки, що вийшли заміж з других сіл, приносять з собою свої звичаї. Впливи переносяться й від дальших сусідів. В Зіньківському районі є на будинках опуклі орнаменти, що походять з Румунії. Їх ліплять муляри, будуючи хату, а господині, побіливши хату, розмальовують такі опуклі орнаменти—здебільша вазони.

Впливи інших верств населення. Місто впливає своїми фабричними шпалерами, містечко—своїм розмальовуванням стін по трафарету. По містечках є спеціальні майстри-євреї, що за професію свою

мають розфарбовання стін трафаретом (бляшаними формами) в заїздах та в єврейських будинках.

Такі малярі беруть за зразки паперові фабричні шпалери. Цей же принцип розфарбовування стіни, щоб не бруднилась і розписування на кольоровому тлі, знаходимо й на селі.

Певні взаємини (що до мотивів орнаменту) є між розписами й де-якими мальованими речами.

Писанки. Мальовання писанок дуже поширене на Україні. Є безліч відмін типів їхнього орнаменту, як-от рожа, повна рожа, сорок клинців, курячі лапи, дубове листя, безкінечник, та инш.

В малюнках стінних розписів найчастіше видно взаємини між їхнім орнаментом та орнаментом на писанках. Мал. (стор. 7) „клинці“ — свідчить про це. Тільки на яйці ці клинці вкомпановані на сферичній формі, на фризі—вони розкладені на довгій площині. „Рожа“ — також типовий писанковий мотив

Бувають писанки „мальованки“, розписані тими малярами, що малюють скрині. На таких писанках виображені „букети“ з квіток „павонії“ та айстр.

На скринях малярі вимальовують такі квітки, що зроблені немов би мазками. Таку скриню довелося зустрінути в хаті (с Людвиківка), в тій же хаті в середині навкруги вікна був малюнок (таб. 4), квіти його нагадують квіти на скрині навіть своєю технікою. Малюнок цей — соковитий і яскравий, тона: зелене тло, чорні стебла, червоні й сині квіти та подекуди жовта охра.

Розмальовані ганчарські вироби мають на собі тіж елементи, що і в настінному малярстві: капочки, зигзаги, смуги, то що.

Вирізування з паперу квіток, що наліплюються на стіни, на сволоки, під стелею та коло вікон, дуже поширене по наших селах, як і в Польщі („wycinanki“ й „nalepianki“). Форми таких вирізаних із паперу квіток можна знайти й у стінних розписах (мал. на стор. 23 квітки коло вікна). На стор. 13 та 29—зразки вирізування.

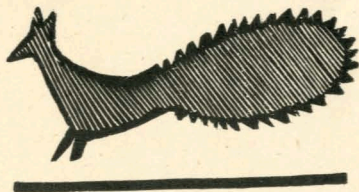
Треба зауважити, що обізнаність нашого громадянства про селянські розписи дуже мала. Їх ніби не помічали, їх майже не вивчали. Літератури про них мало (К. Шероцький „Декоративное убранство украинского дома“ Киев 1914 та К. Кржемінський „Стінні розписи на Уманщині“ Кам'янець на Поділлі 1927). Коротенькі згадки про розписи розкидані по де-яких старих книжках („Основа“, Щоден. Марковича і т. и.)

По селах, де розписи існують, як щось звичайне, селяни на них не звертають особливої уваги. Мені ж доводилось спостерігати вражіння селянської дівчини, що вперше побачила розписані хати. Вона не стямилась з радощів: „От де краса, от де май!“ (Май, маїти — прикрашувати хату клечанням).

Вивчення настінного малярства цікаве ще й з того боку, що це мистецтво — сучасне. Воно не тільки не зникло на Поділлі, але після важких часів горожанської війни навіть поширилось через дорожнечу вапна. Купованих же шпалерів де-який час зовсім не було.

Скрізь по Україні, навіть там, де є розписи, селяни охоче купують фабричні шпалери собі до хати. Шпалер вішається на стіну під стелю в один ряд. Ці куповані шпалери вражають своїми жахливими нехудожніми малюнками й тонами і дуже шкідливо впливають на селянських художників. Коли бачиш ті куповані фабричні шпалери, то здається, що на село до нас попадають найгірші,—де вони такі погані й беруться? У великому місті їх ніби немає. Певно їх навмисне виробляють для потреб села.

Отже, можна використати все незлічене багатство стінних розписів для сучасної продукції паперових шпалер.

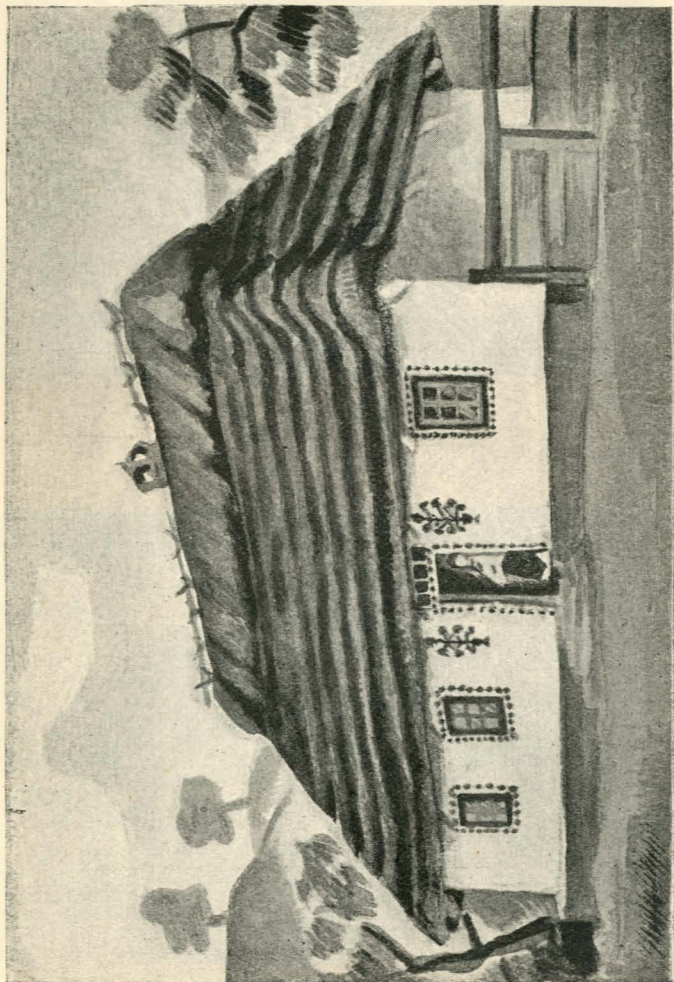
Сказка про царя и царицу, которые
жили в городе царском и царицыном
и были очень добрыми и справедливыми
людьми. И случилось так, что царь
и царица захотели поехать в гости
к своим родителям, которые жили
в городе царском и царицыном.
И случилось так, что царь и царица
захотели поехать в гости к своим
родителям, которые жили в городе
царском и царицыном.

ІЛЮСТРАЦІЇ

LIBRARY

Табл. I

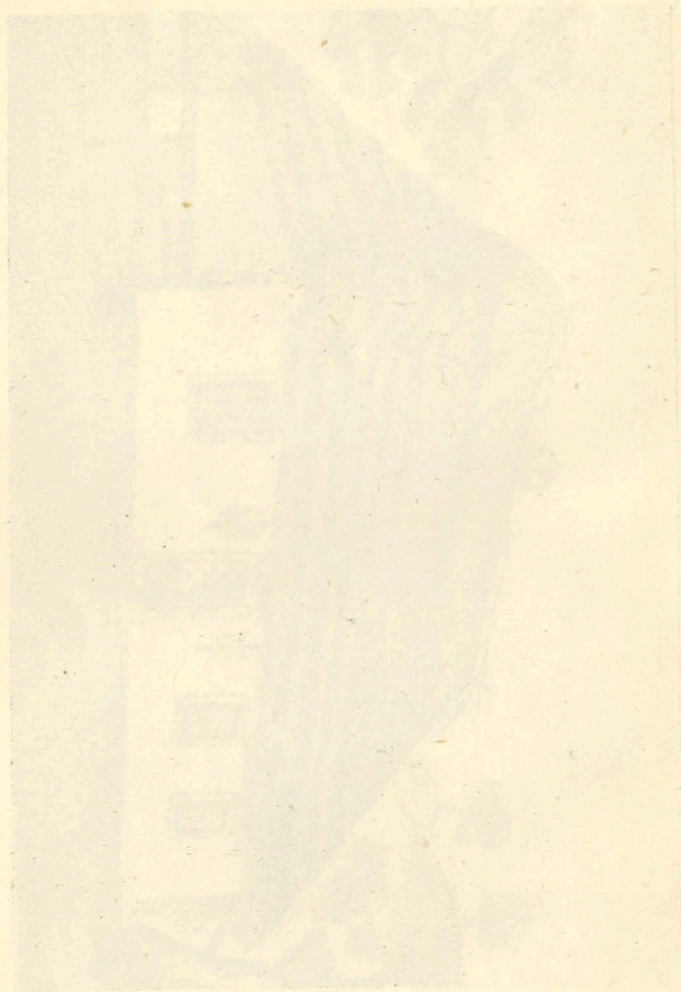
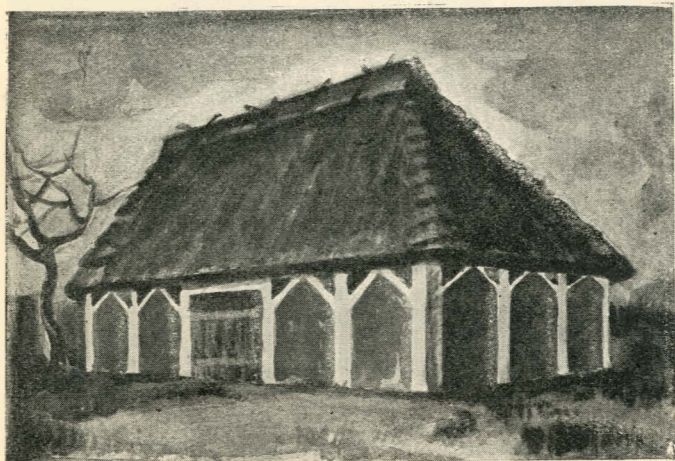
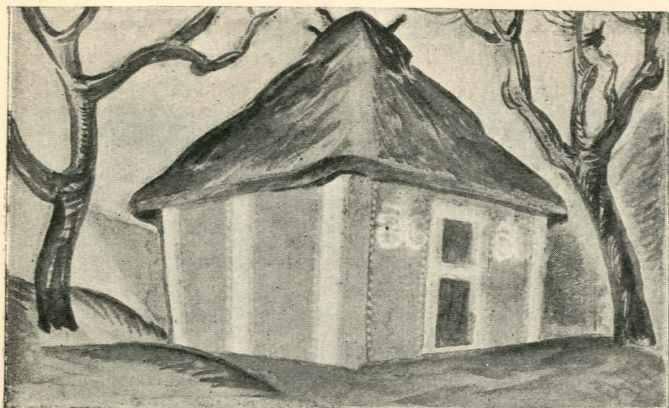
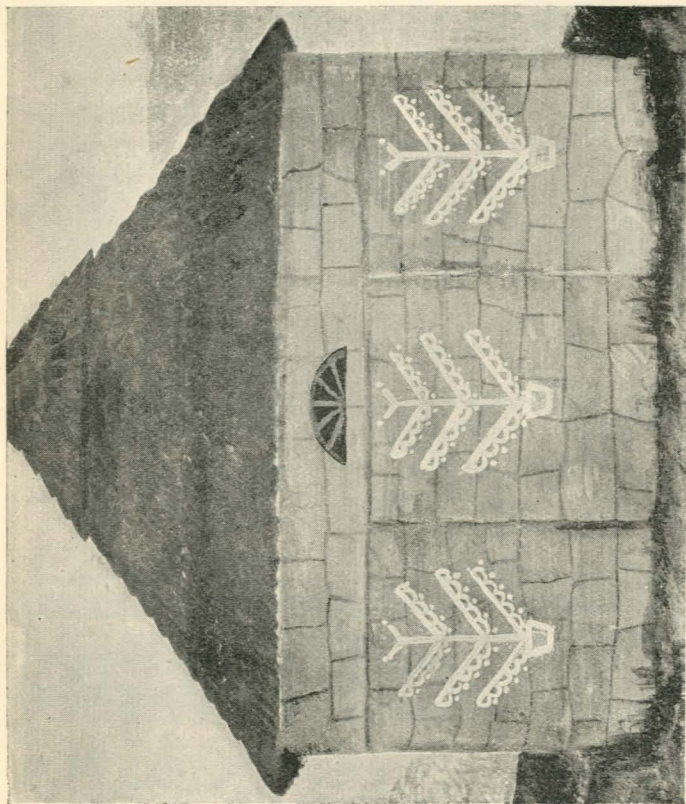

Табл. II

Комитет ордена Трудовой
Чёрного Прасера
Республиканская Библиотека
УРСР им. И. П. П.
www.nplu.org

Українська рада Тернопільщини
Червоного Кранора
Республіканська бібліотека
УРСР ім.і Кієва
www.nplu.org

111

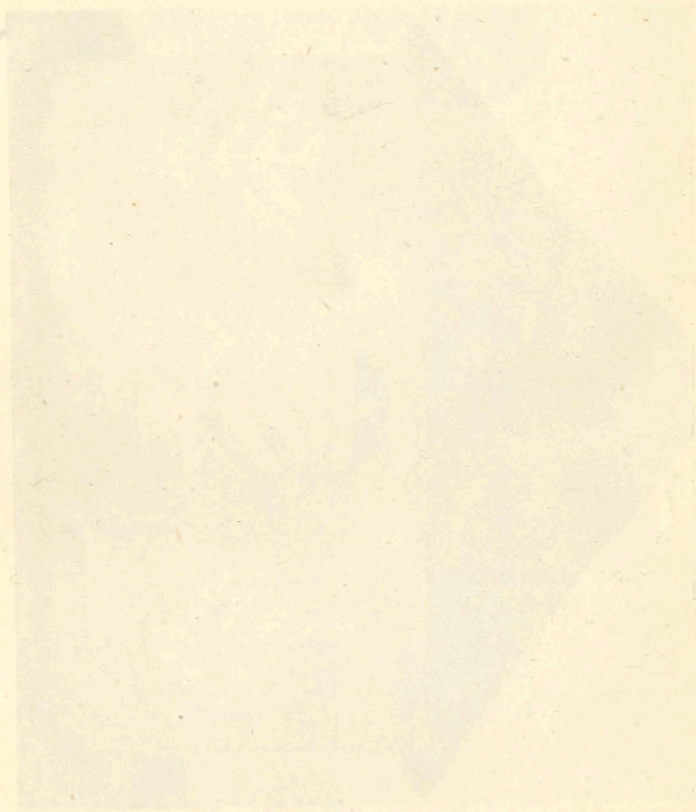
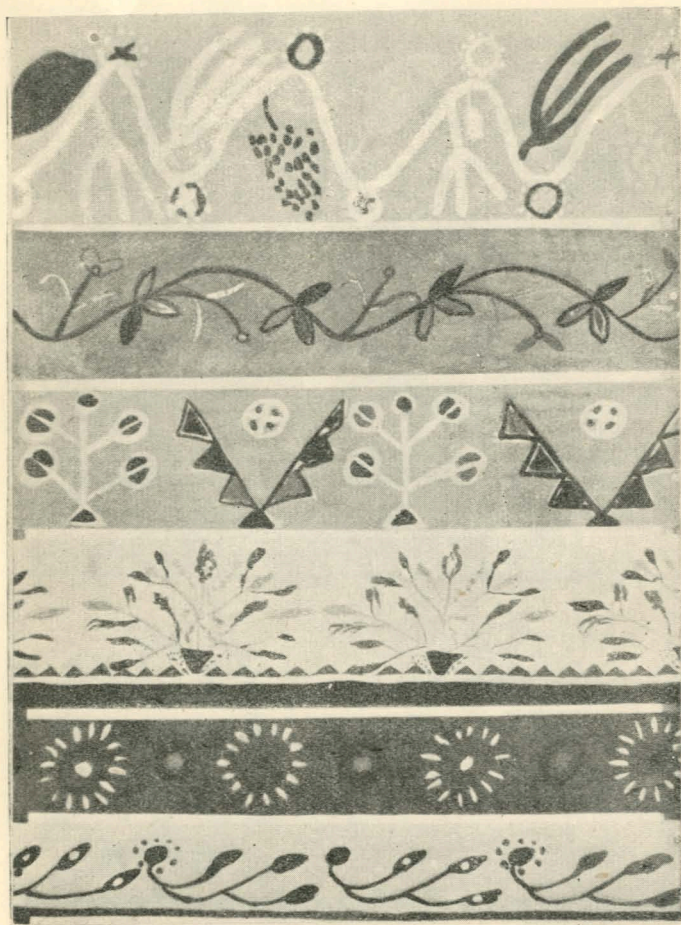

Табл. IV

Український орден Трудівця
Чарного Препора
Республіканська бібліотека
УРСР ім. І. К. П. С.

VI. 2017

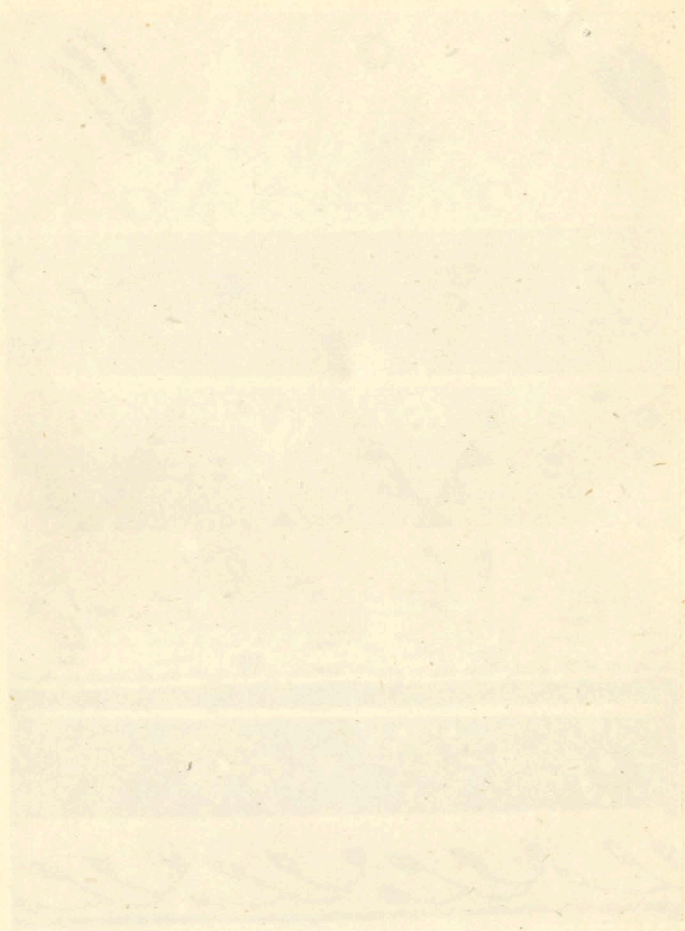
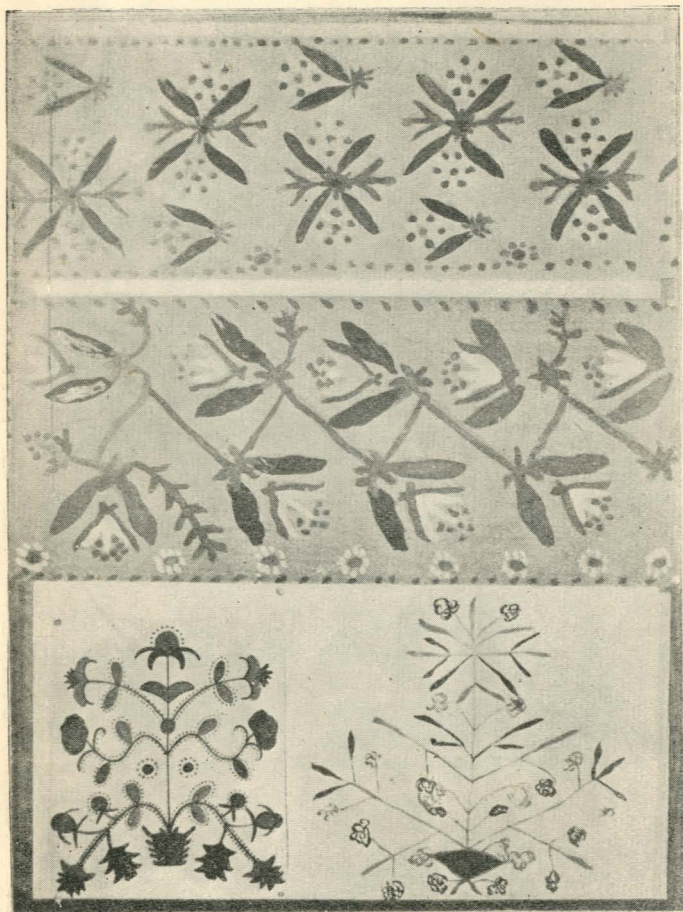
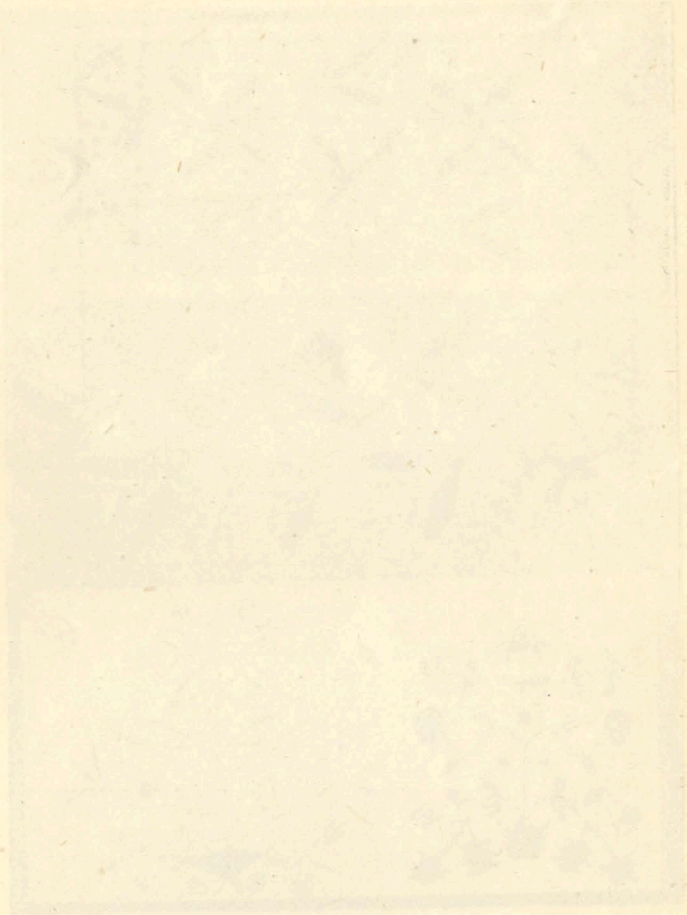
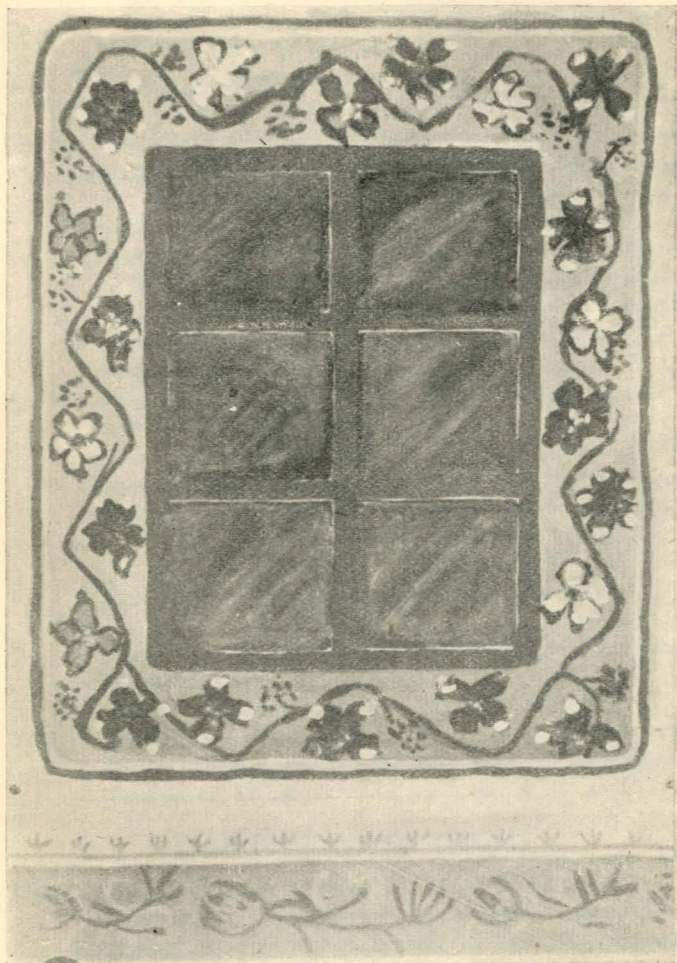

Табл. V

Українська Народна Трестова
Червоного Прапора
Республіканська бібліотека
УРСР ім. К. П. Удовиченка

Українська Республіканська Бібліотека
Червоного Прапора
Республіканська Бібліотека
УРСР імені КДРС

IV. ANBET

ІЛЮСТРАЦІЇ НА ТАБЛИЦЯХ.

- Таб. I Хата Степана Вараниці. (Зіньків, Кривуля). Малювала Марійка Вараниця, родом з ганчарської Адамівської сім'ї. Дах пошитий стріхачами. На хаті димарь ганчарського виробу.
- Таб. II Хлівець на два поверхи, для свиней і для курей (с. Проскурівка Солобковецького р.) Малювала Марія Гріневич.
- „ Стодола (клубня). (с Сприсівка, Солобковецького району).
- Таб. III Водяний млин, кам'яний, мурований. Причілкова стіна. Малюнок „вазони“.
- Таб. IV Фриз на хаті знадвору. (с. Морозів Солобковецького району). „Винград“, завш. 32 см.
- „ Розпис по-під стелю в хаті (с. Людвиківка) завш. 20 см.
- „ Фриз на хаті з надвору (с. Людвиківка) завш. 22 см.
- „ Фриз на хаті (с. Морозів). „Вазони“. завширшки 22 см.
- „ „ „ „ „ „ „ „Кружальця“. завш. 15 см.
- „ „ „ „ „ „ „ „Квітки“. завш. 15 см.
- Таб. V Шпалер в хаті (с. Людвиківка). завширшки 40 см.
- „ „ „ „ „ „ „ „
- „ „Вазон“ на пілястрі хати. (Зіньків. Адамівка). Малювала Надія Вербіцька. 45 на 40 см.
- „ „Вазон“ на хаті знадвору (с. Морозів) 50 на 50 см.
- Таб. VI Вікно. Малюнок „віночок“ знадвору хати (с. Людвиківка).
- „ Розпис навколо вікна в середині хати (с. Людвиківка) завширшки 12 см.

ІЛЮСТРАЦІЇ СЕРЕД ТЕКСТУ.

- Стор. 3 Деталь малюнку до табл. II (45 на 40 см.).
- „ 7 Фриз хати (с. Гута Морозівська). „Клинці“. завш. 25 см.
- „ 10 „Вазон“, намальований вуглем. (с. Гута Морозівська). 30 на 24 см.

-
-
- стор. 11 Фриз на хаті (Зіньків, Кривуля). „Сосонка„ і „баранці“.
„ 13 Вирізування з паперу в хаті Вараниці. (Зіньків, Кривуля).
„ 16 „Вазон“ з хати Надії Вербіцкої.
„ 17 Малюнок навколо вікна знадвору. „Сосонка“
„ 19 „Квітка“ з льоху хати Смалюховського (Зіньків, Адамівка).
„ 23 Малюнок навколо вікна знадвору. (Зіньків Адамівка).
Хата Мацибори.
„ 29 Вирізування з паперу в хаті Вараниці. (Зіньків Кривуля).

Усі замальовки виконала Л. А. Левитська.

Дереворити та автотипії виконав Козачків Ш. Г.

2004 n/08